

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

©2020 ЧЕРНИХІВСЬКА А. В.

УДК 332.14
JEL Classification: Q01; Q57; R58

Чернихівська А. В.

Концептуальні засади сталого розвитку місцевого самоврядування

У статті розкрито концептуальні аспекти реалізації сталого розвитку на місцевому територіальному рівні в Україні та інституційні механізми його впровадження в умовах децентралізації влади. Акцентовано увагу на важливості реформи місцевого самоврядування через концепцію сталого розвитку, яка сьогодні потрібна нашій державі на шляху до європейської інтеграції. Доведено необхідність комплексної роботи зі створення організаційних механізмів управління територіальним розвитком. Статтю присвячено актуальним, прикладним питанням впровадження та реалізації сталого розвитку на місцевому рівні. Досліджено теоретичну сутність і зміст поняття «сталий розвиток». Розкрито взаємозв'язок його основних трьох складових: екологічної, економічної, соціальної. Запропоновано концептуальні основи реформування місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою в умовах децентралізації повноважень. Обґрунтовано доцільність змін у системі місцевого самоврядування, які сьогодні впроваджуються та передбачають реалізацію сталого розвитку на засадах відкритості, гласності органів державної влади, активної участі громадського суспільства у формуванні державної територіальної політики, дотримання екологічних прав громадян. Узагальнено принципи сталого розвитку місцевого самоврядування. Визначено стратегічні орієнтири розвитку місцевого самоврядування. Окреслено перспективи територіального розвитку. Обґрунтовано перехід до концепції сталого розвитку, яка передбачає побудову якісно нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку суспільства, із вирішенням проблем сьогодення та майбутніх поколінь.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція сталого розвитку, місцеве самоврядування, навколишнє природне середовище, територіальні громади, раціональне природокористування, екологізація.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2020-3-112-117>

Рис.: 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 10.

Чернихівська Анна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри методології освіти для сталого розвитку, Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління (вул. Митрополита Василя Липківського, 35, Київ, 03035, Україна)

E-mail: rus-an@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9642-8471>

UDC 332.14
JEL Classification: Q01; Q57; R58

Chernykhivska A. V. Conceptual Principles of Sustainable Development of the Local Government

The conceptual principles of the implementation of sustainable development at the local territorial level in Ukraine, as well as the institutional mechanisms of its implementation within the decentralization of power have been identified. The importance of reforming the local government is highlighted by using the sustainable development concept, which is necessary for Ukraine to move forward on the path to the European integration. The necessity of carrying out the complex work of creating a framework for managing territorial development has been proved. The article deals with topical, practical issues of implementing and realizing sustainable development at the local level. The theoretical essence and content of the sustainable development concept have been studied. The interrelation of its three main components has been revealed, being ecological, economic, and social ones. The conceptual principles of reforming local government and administrative organization within the decentralization of powers have been offered. The author proves the appropriateness of changes implemented in the local government system, which provide for the realization of sustainable development on the basis of openness and transparency of public authorities, civil society's active participation in the formation of the state territorial policy, and fulfillment of the citizens' environmental rights. The principles of sustainable development of local government have been summed up. Strategic guidelines for the development of local government have been identified. Prospects for territorial development have been outlined. Transition to the concept of sustainable development has been substantiated, which would result in constructing a qualitatively new social, ecological and economic model of society development, solving acute problems of the present and future generations.

Keywords: environment, greening, local government, resource conservation, sustainable development, sustainable development concept, territorial communities.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 10.

Chernykhivska Anna V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Educational Methodology for Sustainable Development, State Ecological Academy of Postgraduate Education and Management (35 Mytropolyta Vasylia Lypkivskoho, Kyiv, 03035, Ukraine)

E-mail: rus-an@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9642-8471>

Вступ. Питання формування та реалізації концепції сталого розвитку на місцевому територіальному рівні є надзвичайно актуальними в умовах економічної кризи та проведення реформи з децентралізації управління.

У сучасних умовах перед Україною ставляться нові виклики та надаються можливості для реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади на шляху до європейської інтеграції.

Подолання українським суспільством кризових явищ і труднощів та послідовний вихід на шлях стабільності й піднесення потребує належного концептуального забезпечення. Саме тому концепція сталого розвитку як імператив суспільного життя й державної політики в економічній, соціальній та екологічній сферах має свої переваги порівняно з традиційними теоріями економічного зростання, забезпечує узгоджене співіснування людини та природи.

Українська держава потребує проведення масштабних реформ організації територіального управління та місцевих інститутів влади на принципах локальної політики сталого розвитку. Зміст цих реформ полягає у забезпеченні сталого розвитку територіальних громад, в основу якого покладений баланс екологічних, економічних і соціальних аспектів.

Послідовне забезпечення сприятливих умов життєдіяльності населення та збереження природних ресурсів – головна складова сталого розвитку. На місцевому рівні, перш за все, це розробка, обґрунтування і впровадження ефективної програми розвитку території та її комплексна оцінка впливу на довкілля.

Реформа місцевого самоврядування на засадах сталого розвитку є однією з найважливіших серед комплексу реформ, які сьогодні потрібні Україні на шляху до європейського розвитку. Фактично від успіху саме цієї реформи залежить успіх усіх секторальних реформ, оскільки вона має забезпечити реальну участь громадян у тих перетвореннях, які відбуватимуться в державі.

Подальший економічний розвиток України повинен базуватись на поєднанні оновлення підходів до управління, врахуванні екологічної складової, налагодженні діалогу із суспільством, у тому числі і для підвищення його екологічної свідомості, та використанні кращих практик, що вже пройшли апробацію у світовому співтоваристві за умов їх адаптації до реалій нашої країни.

Впровадження новітніх інструментів територіального розвитку на основі врахування соціально-екологічних факторів дозволить Україні вийти на принципово новий рівень на засадах сталості та принципах «зеленої економіки» і більш чистого виробництва, що задекларовано у численних нормативно-правових актах і проголошено у багатьох меморандумах і конвенціях, підписантом яких є наша держава.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національна політика сталого розвитку та його впровадження досить ґрунтовно наведені у працях вітчизняних науковців: О. Бондаря, О. Веклич, Т. Галушкіної, З. Герасимчук, В. Гейця, Б. Данилишина, А. Мельника, А. Коваленка, В. Кравціва, Ю. Туниці, С. Харічкова, М. Хвесика й ін.

Проте, незважаючи на певний науковий рівень досліджень у сфері сталого розвитку, його територіальний ас-

пект потребує суттєвого поглиблення, удосконалення, особливості планування на місцевому рівні в сучасних умовах децентралізації державного управління та наближення його до європейських демократичних стандартів потребують подальшого наукового дослідження та практичної модернізації.

Метою статті є визначення концептуальних засад реалізації сталого розвитку на місцевому територіальному рівні в Україні та інституційних механізмів його впровадження в умовах децентралізації влади.

Виклад основного матеріалу. Стратегія сталого розвитку держави, регіону, громади на сучасному етапі вимагає значних змін у законодавстві, механізмах управління, просторовому плануванні, соціальній політиці тощо.

Реформа передбачає створення нової моделі територіальної організації влади, децентралізацію завдань, повноважень і відповідальності; розвиток системи місцевого самоврядування і формування спроможних територіальних громад, удосконалення державної регіональної політики.

Концепцію сталого розвитку започатковано у Декларації першої Конференції ООН щодо проблем навколишнього середовища (Стокгольм, 1972 р.) і визначено у доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку ООН «Наше спільне майбутнє». Основна ідея полягає у забезпеченні певного балансу між поколіннями.

На Саміті Землі ООН 1992 р. у Ріо-де-Жанейро було визначено теоретичне підґрунтя сталого розвитку як такого, що задовольняє потреби сучасного часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1].

Якщо спростити, тоді сталий розвиток суспільства можна розглядати як такий, за якого людина не робить значної шкоди природним системам, і вони встигають себе відновити.

Україна задекларувала своє бажання перейти на шлях до сталого розвитку ще на Конференції ООН з довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., підписавши Декларацію з навколишнього середовища і розвитку та Порядок денний на XXI ст. Проте істотного поліпшення екологічної ситуації не відбулось. Більше того, справдився прогноз, що з похваленням виробництва відбулося збільшення обсягів забруднення довкілля. Практика підтвердила і той принциповий висновок, що екологічна складова трансформаційних процесів в умовах перехідної економіки на фоні соціальних та економічних пріоритетів відіграє другорядну роль [3].

Отже, міжнародним співтовариством було закладено три принципово обов'язкові складові сталого розвитку: захист довкілля, економічне зростання та соціальний прогрес.

Особливостями сучасного етапу розвитку економіки є значне загострення та посилення екологічних проблем через активізацію та інтенсифікацію впливу людини на природне середовище.

Все частіше розглядаються напружені взаємини суспільства з природою, зокрема, на глобальному рівні – руйнування озонового шару, зміна клімату, деградація біо-

різноманіття, спустелювання, кислотні дощі, вирубка лісів; на місцевому – забруднене повітря, неякісна вода, проблеми з утилізацією відходів, бруд на дорогах, погіршення здоров'я населення, неякісні продукти харчування.

Екологічні проблеми стали першочерговими для сучасного суспільства. Нераціональне, виснажливе використання природних ресурсів, забруднення довкілля – все це призводить до екологічної кризи.

Влада на місцевому рівні зіткнулася зі складними і загрозливими проблемами, які потребують негайного вирішення:

- надзвичайні економічні складнощі;
- нерозвинута інфраструктура;
- відсутність почуття безпеки у людей та регіональна нерівність;
- зростаюча бідність і безробіття;
- загроза біорізноманітності;
- брак водних ресурсів і їх забруднення;
- деградація та ерозія ґрунтів;
- забруднення повітря;
- незадовільні засоби утилізації твердих, небезпечних і токсичних відходів;
- обмежений доступ до безпечних джерел енергії [9].

Більшість із наведених проблем і викликів тісно пов'язані між собою, що посилює необхідність застосування інтегрованого стратегічного підходу до місцевого розвитку, а саме сталого.

Саме тому перехід територіальних громад до сталого розвитку допоможе здійснити довгоочікувані зміни через побудову якісно нової та ефективної соціо-еколого-економічної моделі розвитку суспільства та вирішення проблеми екологізації як ключового напрямку економічного зростання. Реалізація концепції сталого розвитку передбачає поєднання трьох складових:

- екологічної, що може трактуватись як усунення вразливості навколишнього природного середовища під дією несприятливих змін, техногенної та природної безпеки, відмінностей у підходах до подолання криз окремими людьми й соціальними групами в будь-якому місці країни, регіону, території;
- економічної – процес забезпечення функціонування територіальної системи із завданими параметрами за визначених умов протягом тривалого періоду часу, результатом якого є гармонізація факторів виробництва та покращення якості життя нинішнього та майбутніх поколінь за умов збереження та поетапного відновлення цілісності навколишнього середовища;
- соціальної – необхідність покращення асамперед рівня життя, соціальної захищеності, що дає змогу в подальшому реалізовувати завдання економічного зростання та екологічної безпеки [10].

Отже, на шляху до сталого розвитку країни чи її окремого регіону, території важливу роль відіграють його складові, які визначають цей розвиток (рис. 1).

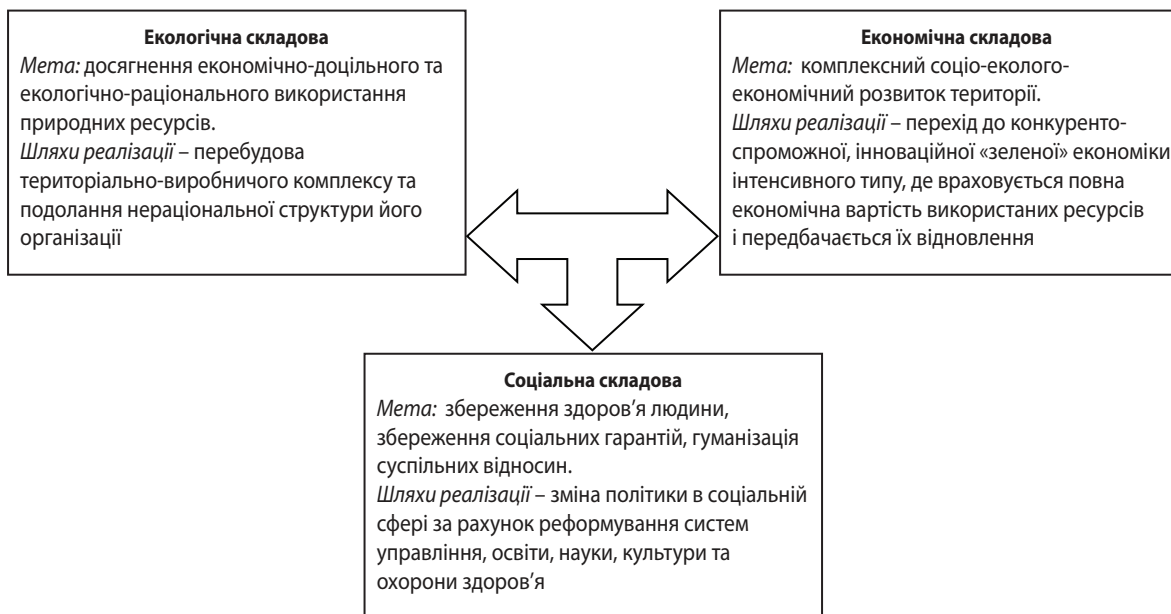

Рис. 1. Складові сталого розвитку

Джерело: [10, с. 189]

Зображаючи класичну тріаду компонентів сталого розвитку, зокрема, територіальних громад, необхідно зазначити, що її основою є забезпечення соціо-еколого-економічної рівноваги територіальної системи.

Ризик розвитку територіальних громад України полягає ще і в тому, що легше надавати перевагу лише економічному прогресу без урахування економічної та соці-

альної сфер в єдиній моделі. А втілення концепції сталого розвитку не буде гарантувати швидкого зростання добробуту людей, проте вимагатиме напруженої роботи та консолідованих зусиль політиків, керівників і пересічних громадян.

На сьогодні криза впровадження сталого розвитку в нашій державі затяглася.

Отже, сталий розвиток територій має базуватися на територіально-збалансованому підході, при якому економічне зростання забезпечується раціональним використанням і відтворенням природно-ресурсного потенціалу, виходячи з об'єктивної оцінки всіх природних ресурсів і екосистем території.

Одним із визначальних пріоритетів здійснення адміністративної реформи, становлення України як демократичної держави є розвиток об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як ефективної і максимально наближеної до людей місцевої влади. Без реформування місцевого самоврядування, здійснення процесів децентралізації неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян [4].

Об'єднані територіальні громади отримують платоспроможні місцеві бюджети та можливість самостійно вирішувати питання населених пунктів, зокрема, і в екологічному аспекті. На місцевому рівні пріоритетним напрямом стає орієнтація на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також партнерство із приватним і неурядовим секторами.

Отже, сталий розвиток є необхідним та невід'ємним елементом розвитку місцевого самоврядування як:

- базис для гармонійного розвитку території на основі найбільш ефективного використання ресурсів і збереження потенціалу для наступних поколінь;
- сучасний елемент планування, що дозволяє уніфікувати плани, програми, стратегії розвитку різних регіонів;
- основа для поєднання соціо-еколого-економічної складових з метою найбільш ефективного розв'язання численних проблем, особливо на місцевому рівні.

Нові українські реалії спонукають до пошуку шляхів радикального покращення наявних моделей управлінської діяльності на територіях, в адміністративно-територіальних утвореннях. Довгоочікувана реформа місцевого самоврядування в Україні, яка має забезпечити реальні можливості його розвитку, стала реальністю.

Основні інструменти здійснення національної екологічної політики та реалізація основних концепцій сталого розвитку повною мірою представлені в Стратегії екологічної політики, основними серед них є:

- удосконалення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- здійснення моніторингу стану довкілля й забезпечення екологічної безпеки;
- проведення екологічної експертизи;
- оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища;
- міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін;
- міжнародне співробітництво у сфері охорони довкілля;
- екологічний аудит, системи екологічного управління, екологічне маркування; екологічне страхування, екологічна освіта [8].

Концепція сталого розвитку територіальних громад повинна забезпечуватися за допомогою цілеспрямованої стратегії, що має включати державний, регіональний та місцевий рівні.

Стратегічний підхід у реалізації концепції сталого розвитку зумовлює використання ряду сучасних принципів (рис. 2) [7].

Стратегія сталого розвитку повинна забезпечувати досягнення бажаного розвитку в довгостроковому періоді, мати чітко визначені цілі та пріоритети, визначати конкретні кроки і часові межі реалізації, передбачати кошти для моніторингу й оцінки та для періодичних звітів [2].

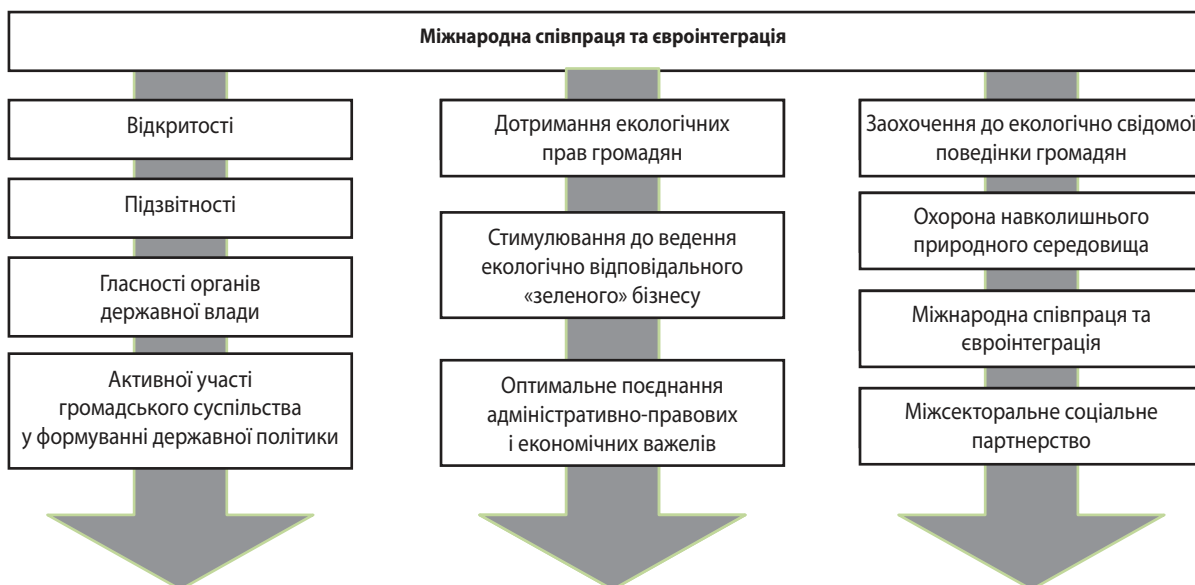

Рис. 2. Принципи реалізації концепції сталого розвитку

Джерело: узагальнено автором [7, с. 101]

Відповідно, слід враховувати загальнодержавні інтереси, а також те, що впровадження сталого розвитку – це фундамент національної безпеки, де велика роль належить саме регіонам, адже саме вони роблять вагомий внесок у зміцнення національної економіки, соціальної політики та охорони довкілля [5].

Впровадження сталого розвитку допоможе органам місцевого самоврядування адаптуватись до змін і спрямовувати зусилля для досягнення визначеної мети. Ініціювати процес може будь-який суб'єкт місцевого розвитку, обґрунтовуючи актуальність та ефективність свої стратегічних дій для розвитку територіальної громади, визначити ймовірні перешкоди щодо запровадження, шляхи їх подолання (табл. 1) [6].

У нашій державі, як і в інших країнах світу, запроваджується стратегічний підхід до планування сталого територіального розвитку. Це пов'язано з перевагами цього методу для всіх основних учасників цього процесу: влади, підприємницьких структур, територіальної громади, зокрема:

- підвищується наукова і практична обґрунтованість соціально-економічних та організаційних заходів, ефективність прийнятих управлінських рішень;
- значно розширюється коло учасників планувального процесу, всебічно враховуються їх інтереси та потреби;
- планувальний процес стає прозорішим для всіх суб'єктів господарювання, створюються можли-

Таблиця 1

Принципи сталого розвитку місцевого самоврядування

Відповідальне управління навколишнім середовищем та раціональним використанням природних ресурсів	Здорова і справедлива громада
<ul style="list-style-type: none"> ▪ покращення обізнаності щодо обмежених природних ресурсів і небезпеки для середовища проживання; ▪ поліпшення середовища проживання; ▪ заощадження і зберігання природних ресурсів для майбутніх поколінь 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення різних потреб усіх громадян через сприяння особистому благополуччю та соціальній інтеграції; ▪ забезпечення рівних можливостей для всіх
Стала «зелена» економіка	Практика належного управління
<ul style="list-style-type: none"> ▪ створення сильної, динамічної ресурсозберігаючої економіки, яка забезпечує процвітання; ▪ створення рівних економічних можливостей для всіх; ▪ екологічні втрати компенсують ті, хто їх спричиняє; ▪ стимулювання ефективного використання природних ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ постійне вдосконалення ефективного управління із залученням творчості та енергії громадян

Джерело: узагальнено автором [6, с. 38]

вості для досягнення спільних цілей, об'єднання матеріальних і фінансових ресурсів суб'єктів різних форм власності;

- місцеві органи влади й органи місцевого самоврядування спрямовують спільні зусилля громад на розв'язання нагальних економічних, соціальних, екологічних проблем, активно впливають на стабілізацію ситуації у соціально-економічній та суспільно-політичній сферах;
- ефективніше використовується потенціал територій для активізації економічних перетворень та розвитку територіальних громад, у тому числі і в екологічній сфері.
- Ключовими завданнями органів місцевої влади з реалізації сталого розвитку мають стати такі:
- активізація громади до участі у прийнятті рішень;
- визначення пріоритетів громади у вирішенні питань сталого розвитку;
- захист і забезпечення рівного доступу громадян до природних ресурсів;
- пропагування раціонального природокористування;

- охорона здоров'я на місцевому рівні;
- розвиток місцевої економіки без завдання шкоди навколишньому середовищу;
- соціальна рівність і справедливість;
- відповідальність громади щодо забезпечення сталого розвитку території.

Концепція сталого розвитку завжди має конкретний місцевий вимір, адже саме у конкретному місті, містечку, селі, протікає життя кожної окремої людини, реалізуються її інтереси, вирішуються повсякденні проблеми [4; 8].

Загальновизнаним, пріоритетним є збалансований розвиток як гармонійне поєднання економічних, соціальних та екологічних складових. Лише досягнення збалансованості між ними забезпечить можливість переходу до такого суспільного розвитку, який не виснажуватиме природні та людські ресурси, а тому матиме можливість тривати досить довго.

Висновок. Започаткована реформа місцевого самоврядування є довгоочікуваною відповіддю на запит суспільства, що потребує вироблення нової управлінської ідеології, спрямованої на оновлення адміністративної культури, формування готовності управлінського персоналу до прийняття рішень в умовах зростаючої свободи дій

та підвищення особистої відповідальності з орієнтацією на служіння громадянам.

Стратегія сталого розвитку для України – це не лише виконання міжнародних зобов'язань, це передусім можливість звільнитися від неефективних застарілих практик, що уповільнюють розвиток країни, перейти до концептуально відмінної моделі розвитку, ключовим в якій є триада екологічного, економічного та соціального аспектів, що мають взаємодіяти. А це, своєю чергою, стимулюватиме пошук альтернативних управлінських рішень, які не завдаватимуть шкоди ні навколишньому природному середовищу, ні інтересам місцевих територіальних громад.

Перехід до сталого розвитку – це процес зміни ціннісних орієнтацій та способу життя багатьох людей, серед яких фундаментальними орієнтирами виступають свобода, рівність, солідарність, толерантність, охорона та збереження довкілля, спільна відповідальність. Національні цілі сталого розвитку базуються на екологічних, економічних, соціальних, моральних політичних і культурних цінностях, властивих українському суспільству. Вони визначають спрямованість стратегії на турботу про спільне благо та захист національних інтересів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар О. І., Барановська В. Є., Єресько О. В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : наук.-метод. посіб. для вчителів. Херсон : Грінш Д. С., 2015. 228 с.
2. Коваленко А. О. Стратегічне планування сталого розвитку України. Київ : ПрофКнига, 2018. 424 с.
3. Кравців В. С. Регіональна екологічна політика в Україні (теорія формування, методи реалізації) : монографія. Львів, 2007. 336 с.
4. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. Київ : Рада Європи, 2017. 110 с.
5. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. для післядипломної освіти. Суми : Університет. кн., 2006. 383 с.
6. Методичні рекомендації для врахування цілей сталого розвитку в стратегіях розвитку територіальних громад. URL: https://www.undp.org/content/dam/.../UNDP_MetRecommendation_v03.pdf
7. Петровська А. С. Екологізація економіки України в контексті моделі сталого розвитку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 95–104.
8. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2697-19>
9. Сталий розвиток регіонів України / наук. кер. М. З. Гуровський. Київ : НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
10. Чернихівська А. В. Політика сталого розвитку України в умовах інтеграції до європейського співтовариства. *Трансформаційні процеси національної економіки: проблеми та перспективи розвитку* : зб. наук. пр. з актуальних проблем екон. наук. 2014. Ч. 2. С. 187–193.

REFERENCES

- Bondar, O. I. et al. *Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpoviдах* [Environmental Education for Sustainable Development in Questions and Answers]. Kherson: Hrin D. S., 2015.
- Chernykhivska, A. V. "Polityka staloho rozvytku Ukrainy v umovakh intehratsii do yevropeiskoho spivtovarystva" [Ukraine's Sustainable Development Policy in the Context of Integration into the European Community]. *Transformatsiini protsesy natsionalnoi ekonomiky: problemy ta perspektivy rozvytku*, vol. 2 (2014): 187-193.
- Kovalenko, A. O. *Stratehichne planuvannya staloho rozvytku Ukrainy* [Strategic Planning for Sustainable Development of Ukraine]. Kyiv: ProfKnyha, 2018.
- Kravtsiv, V. S. *Rehionalna ekolohichna polityka v Ukraini (teoriia formuvannya, metody realizatsii)* [Regional Environmental Policy in Ukraine (Formation Theory, Implementation Methods)]. Lviv, 2007.
- [Legal Act of Ukraine] (2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2697-19>
- Lelechenko, A. P. et al. *Mistseve samovriaduvannya v umovakh detsentralizatsii povnovazhen* [Local Self-government in the Conditions of Decentralization of Powers]. Kyiv: Rada Yevropy, 2017.
- "Metodychni rekomendatsii dlia vrakhuvannya tsilei staloho rozvytku v stratehiyah rozvytku terytorialnykh hromad" [Methodical Recommendations for Taking Into Account the Goals of Sustainable Development in the Development Strategies of Territorial Communities]. https://www.undp.org/content/dam/.../UNDP_MetRecommendation_v03.pdf
- Melnyk, L. H. *Osnovy stiikoho rozvytku* [Fundamentals of Sustainable Development]. Sumy: Universytet. kn., 2006.
- Petrovska, A. S. "Ekolohizatsiia ekonomiky Ukrainy v konteksti modeli staloho rozvytku" [Greening of Ukraine's Economy in the Context of the Model of Sustainable Development]. *Problemy i perspektivy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4(20) (2019): 95-104.
- Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy* [Sustainable Development of the Regions of Ukraine]. Kyiv: NTUU «KPI», 2009.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2020 р.